

**MEMÒRIA DE LA INTERVENCIÓ ARQUEOLÒGICA
PREVENTIVA EFECTUADA AL CARRER DE LA
PORTAFERRISSA, 25-25B / CARRER DEL PI, 11-13**

Data de la intervenció: 6-17 de setembre, 2004

Codi MHCB: 108/04

Lluís Juan Gonzàlez
Barcelona, abril de 2005

Índex

1. Introducció-----	3
2. Situació geogràfica -----	4
3. Context històric i antecedents arqueològics -----	6
4. Motius i objectius de la intervenció -----	10
5. Mètode de treball -----	11
6. Descripció dels treballs realitzats -----	12
7. Conclusions -----	21
8. Bibliografia -----	22

ANNEXES

- Repertori Estratigràfic
- Planimetria
- Documentació fotogràfica

FITXA TÈCNICA

NOM DEL JACIMENT	C/ Portaferrissa, 25-25b / C/ Pi, 11-13
UBICACIÓ	Barri del Pi, Districte de Ciutat Vella Barcelona
COORDENADES UTM Fus31N amb Datum ED50 (UB/ITC)	X: 431004.69 Y: 458194.53 Z: 8,79 m.s.n.m.
CONTEXT	Zona urbana
TIPUS D'INTERVENCIÓ	<u>Preventiva terrestre</u>
CLASSE D'ACTIVITAT	Control i/o excavació
DATES D'INTERVENCIÓ	6 al 17 de setembre de 2004
PROMOTOR	FECSA-ENDESA
EQUIP TÈCNIC	<u>Direcció: Lluís Juan González</u>

1. Introducció

La intervenció arqueològica preventiva de la qual tracta la present memòria, s'ha dut a terme arrel de la necessitat per part de l'empresa FECSA-ENDESA de realitzar una rasa que permetés la instal.lació d'una nova línia elèctrica entre els núms. 25-25b del carrer de la Portaferrissa, i els núms.11 i 13 del carrer del Pi, tots dos a la ciutat de Barcelona. L'obra respòn al num. de llicència FECZE095750 i ha estat duta a terme per l'empresa ESPELSA mitjançant subcontracte.

Donat que aquest indret s'inclou en una zona d'interés arqueològic i alt valor històric, es va creure oportuna la necessitat d'intervenir-hi arqueològicament, realitzant-se un Projecte (codi MHCB 108/04) coordinat pel Museu d'Història de la Ciutat, de l'Ajuntament de Barcelona, i encarregant-se la gestió arqueològica a l'empresa **ATICS, S.L.** La direcció tècnica ha estat duta a terme per l'arqueòleg **Lluís Juan González**, i ha comptat amb la supervisió del Servei d'Arqueologia Urbana del Museu d'Història de la Ciutat de Barcelona.

Els treballs en qüestió han estat realitzats entre els dies 6 i 15 de Setembre de 2004, ambdós inclosos.

2. Situació geogràfica

Com ja hem dit a l'apartat anterior, la intervenció arqueològica s'ha realitzat als carrers de la Portaferrissa i del Pi, al districte de Ciutat Vella de Barcelona. La ciutat de Barcelona es troba dins d'un terme municipal que s'estén a la costa de la mar Mediterrània en una plana d'uns 5 km. d'amplària (l'extensió total del terme és de 91,41 km²), limitada al NW per la serra de Collserola (que culmina a 512 m. al cim del Tibidabo), entre els sectors deltaics del Llobregat i el Besós. La seva funció de capital ha estat sens dubte afavorida per la situació geogràfica d'aquesta plana, on conflueixen els dos grans eixos de comunicació que travessen en direcció Nord-Sud la Catalunya central (el Llobregat i l'eix dels rius Besós-Congost-Ter) i que accedeixen a la ciutat a través del congost de Martorell el primer i del coll de Finestrelles, sota el turó de Montcada, el segon.

La falla, originada al moment de la fractura del Massís Catalano-Balear, dibuixà el que, a grans trets, havia de ser la costa catalana. Per això, el pla inclinat del peu de Collserola és de basament paleozoic i d'estructura tabular, havent estat afectat per tots els moviments orogènics alpins. En el miocè i el pliocè, damunt del sòcol paleozoic se sedimentaren dipòsits marins, dels quals són testimonis el seguit de turons suava anomenats. El Pla, que des de Collserola va baixant suaument i d'una manera regular, en el punt de contacte entre la Ciutat Vella i l'Eixample, es produeix una ruptura de continuïtat amb la presència d'un salt o esglaó d'uns vint metres, clarament visible en la morfologia urbana. Aquest tall va ser aprofitat per la defensa, recolzant-hi les muralles, o per a l'economia, instal·lant a les Moles diversos molins aprofitant el sallent. De l'esglaó cap a mar ja no hi ha sòcol de llicorella ni de granit, sinó un mantell al·luvial format per les aportacions de les rieres, dels torrents, dels deltes dels rius veïnals i el corrent litoral.

Així doncs, el Pla es pot dividir en tres sectors: El *Pla inclinat*, els *turons arran de mar*, i el *pla de baix*, que correspondria a la zona compresa entre

l'esglaó i el mar. En aquest sector hi dominen materials al·luvials més fins aportats per rieres, torrents i les aigües d'escorrentiu que baixen de la serra i, també, dels corrents marins.

Des del punt de vista urbanístic la ciutat de Barcelona consta de diverses àrees organitzades en districtes. Prop del mar i dominat al sud pel gran promontori de Montjuïc hi ha el nucli antic, on la ciutat restà reclosa fins a la desaparició de les muralles durant el segle XIX. Aquest espai inclou, d'una banda, un nucli central anomenat barri gòtic que correspon a la primitiva ciutat romana i, de l'altra, un seguit de ravals situats al seu voltant que es van formar en època medieval, dins el perímetre de les muralles aixecades al segle XIV. Al nord de la ciutat antiga s'estén l'Eixample, una àmplia zona quadriculada planificada a la segona meitat del segle XIX, segons el pla d'Ildefons Cerdà, un cop s'havien enderrocat les muralles que encerclaven la ciutat i que oprimia el seu desenvolupament.

Els treballs s'han realitzat, com podem observar, en una àrea de la ciutat amb una ocupació ininterrompuda, basant-nos en les evidències arqueològiques, des de períodes tardorromans fins l'actualitat, amb una evolució històrica que passem a analitzar el següent apartat.

3. Context històric i antecedents arqueològics

Context històric

Tant el carrer de la Portaferriça com el del Pi, es troben actualment inclosos en el que avui dia coneixem com a barri del Pi, al districte de Ciutat Vella de Barcelona. Aquest barri queda centralitzat per l'església de Santa Maria del Pi, de la qual sembla que ja hi ha notícies cap el s. X. Tot i així, no fou el santuari el nucli originari de la urbanització de tot aquest sector del pla de Barcelona, doncs s'han documentat restes que fan endarrerir la presència d'un nucli humà estable fins el s. I dC.

Tot sembla indicar que es va anar formant una petita aglomeració humana al llarg del camí que anava cap al Llobregat i cap a l'actual Sant Cugat del Vallès, al voltant del qual hi havia una de les necròpolis de la ciutat romana, encara avui visible a la plaça de la Vil·la de Madrid. Les fonts fan referència a tot aquest sector fora muralles com a una zona poc salobre, prop d'un estany anomenat Cagalell, on desembocaven diversos torrents que creuaven el pla i que hi dipositaven molts dels sediments que arrossegaven; és per aquest motiu que a aquest indret se l'anomenava *dels Còdols*, denominació que va acabar essent canviada per la del Pi, degut a l'existència d'un gran arbre d'aquest tipus dominant tot aquell paisatge. El creixement poblacional fou bastant ràpid, i ja en el s. XI es parla del Pi com una de les vil·les noves que s'havien desenvolupat al voltant de l'antic nucli romà del Mons Taber, una vil·lanova amb una base econòmica agrícola i ramadera, similar a la veïna vil·lanova dels Arcs, i similar a la de Sant Cugat o de Sant Pau, però diferenciada de les de Santa Maria i de la Bòria, més properes a la línia de costa i dedicades a l'activitat comercial i portuària. Aquest ràpid desenvolupament l'hem de vincular a la bonança agrícola que es va viure entre els ss. X i XII, fenomen al qual més tard haurem d'afegir el creixement comercial dels segles posteriors.

Durant el s. XIII es contempla la possibilitat de bastir un nou cinturó de muralles que inclogui aquests nous nuclis, per tal de protegir-los i admetre'ls a l'entramat urbà, moment en que el barri del Pi queda incorporat de manera

definitiva dintre del recinte fortificat; d'ençà aleshores, dins d'una ciutat que veu frenada la seva expansió per l'existència de les muralles, existeix una zona amb amplis terrenys edificables que fins llavors només es dedicaven al conreu; tot i així, la zona ja havia estat parcel·lada durant el S. XII al ser adquirit en propietat per l'ordre del Sant Sepulcre, establert a l'església de Santa Anna. Seran els carrers del Pi i de la Portaferriassa els que presentaran una urbanització més primerenca, el primer per ser la fossilització del camí que menava, com ja hem dit, cap a Sant Cugat, i el segon per ser pas obligat cap a una de les portes del recinte emmurallat que baixava per les Rambles, la Portaferriassa, dita així pel revestiment metàl·lic que presentava i que ja es documenta cap el 1260.

L'urbanisme de la zona va quedar gairebé inalterat fins els ss. XVII i XVIII, durant els quals es van construir bona part de les cases senyoriales que podem observar avui dia, tant al carrer del Pi com al de la Portaferriassa. Però és durant el s. XX quan es fan canvis significatius, sobretot després de la guerra civil (1936-39) i dels bombardejos de l'aviació franquista, que van afectar la part del barri més propera a la Catedral. Fruit dels enderrocs, es va eliminar diversos carrer per tal d'obrir la plaça Nova, i es va enxampar la plaça de la Cucurulla, que restava inalterada des del s. XIV.

Han estat diversos els treballs arqueològics realitzats al voltant del carrer Portaferriassa fins a dates recents, destacant potser per la seva magnitud tots aquells que s'han dut a terme a la plaça Nova i rodalies. Així el 1988 una excavació dirigida per O. Granados i F. Puig al solar comprès entre la plaça Nova, el carrer de la Palla i el carrer de Boters, va permetre documentar diferents materials romans datables entre els ss. I al V dC, així com diferents restes pertanyents als ss. XVIII i XIX (GRANADOS-PUIG, 1988). També el 1988 F. Puig va documentar part d'un monument funerari romà a la mateixa plaça, aprop de l'actual Col·legi d'Arquitectes (PUIG, 1988). Serà, però, el 1989, quan l'equip format per M. Blasco, C. Miró i C. Rovira dirigiran l'excavació en extensió de tota la plaça Nova, degut a la construcció d'un parking subterrani, la qual cosa va permetre observar l'existència d'un fossar davant la

muralla romana amortitzat durant el s. I dC, els pilars de l'aqüeducte i diferents restes que abarcaven des de períodes medievals fins a temps contemporanis (BLASCO-MIRO-ROVIRA, 1992). Finalment, altres treballs duts a terme a la zona són els de M. Fabregas a la mateixa plaça (FABREGAS, 2000), A. Vilardell al carrer de Cucurulla (VILARDELL, 2002), T. Gilisbars (GILISBARS, 2004) i els de J. Puente al carrer de Boters (PUENTE PERPINYA, 2004), tots ells amb resultats de poca rellevància.

4. Motius i objectius de la intervenció

Tal i com ja hem indicat en els apartats anteriors, els treballs arqueològics duts a terme han estat propiciats per la necessitat de l'empresa FECSA-ENDESA de realitzar una rasa que permetés la instal.lació d'un cablejat per establir una nova línia elèctrica. El fet de que la zona afectada estigui situada en un indret d'interès arqueològic i alt valor històric, com hem vingut explicant en l'apartat 3, ha donat peu a que es considerés la presència d'un control arqueològic preventiu en vistes a la possible aparició de restes i d'estructures, seguint el procediment establert per la llei 9/1993, de 30 de setembre, del patrimoni cultural català, i el Decret 78/2002, de 5 de març, del Reglament de protecció del patrimoni arqueològic i paleontològic.

Podem resumir l'interès històric i arqueològic de la zona on s'han de dur a terme els treballs en diferents aspectes. Per una banda, l'indret es troba situat dins del que seria l'ager de l'antiga ciutat romana de Barcelona, molt aprop d'una de les entrades al nucli urbà (el portal de la plaça Nova) i de la via sepulcral encara avui visible a la plaça de la Vila de Madrid. Per altra banda, tot aquest sector hauria format part de la Vilanova del Pi i dels Arcs, uns dels diferents nuclis poblacionals que es formaren al voltant de l'antiga ciutat romana després de l'expansió demogràfica del s. X. Igualment, intervencions recents han permés documentar sitges i estructures tant d'època Baix Imperial com medieval i moderna, a diferents carrers circumdants.

Tots aquests motius creiem que justifiquen per si sols la importància de dur a terme els citats treballs arqueològics a la zona per tal de localitzar i documentar les possibles restes patrimonials que poguessin veure's afectades per l'actuació urbanística, procurant obtenir la màxima informació de l'àrea i així complementar els estudis realitzats fins el moment.

5. Mètode de treball

Tal i com el Museu d'Història de la Ciutat de Barcelona especifica, en aquesta intervenció arqueològica s'ha utilitzat el mètode de registre ideat per E. C. Harris i A. Carandini.

Es tracta d'una metodologia sistemàtica que consisteix a registrar objectivament els estrats que s'exhumen, amb l'objectiu d'entendre'n la formació, delimitació, estructuració i ordre de deposició. Per a fer-ho, es numera els estrats sota el nom d'"unitat estratigràfica" (UE), que els individualitza els uns dels altres. Cada UE es registra en una fitxa on s'indiquen les dades que permeten la seva correcta identificació i descripció (ubicació en el jaciment, característiques físiques, situació en les plantes i seccions i posició física respecte a la resta d'UE del jaciment amb les quals es relaciona).

Aquest mètode també inclou la realització de material gràfic: planimetria d'una banda i fotografia de l'altra. La planimetria es concreta en plantes i seccions, les quals ens donen, respectivament, una visió diacrònica i una de sincrònica de les troballes realitzades. Pel que fa al material fotogràfic, és imprescindible per a la constància visual dels treballs realitzats.

6. Descripció dels treballs realitzats

El dia 31 d'Agost de 2004 s'incien els treballs per tal de dur a terme la instal.lació d'un nou cablejat elèctric entre el núm. 25-25b del carrer de la Portaferriça i els núms. 11-13 del carrer del Pi de la ciutat de Barcelona. Seguint el projecte d'obra presentat al MHCB, es va procedir a l'obertura d'una rasa de 34 metres de llargada, per 0,40 d'amplada i 0,60 de fondària, amb una orientació E-W, que travessa totalment el carrer de la Portaferriça i baixa pel carrer del Pi, paral.lelament a la seva façana sud, de la qual resta separada 1,5 metres. S'ha optat per denominar la dita rasa com a rasa 100, per la qual cosa les unitats estratigràfiques s'han numerat correlativament des del núm. 101.

La rasa es va anar obrint de manera ininterrompuda seguint sempre el mateix procediment, consistent en aixecar el paviment de lloses de formigó i la seva preparació mitjançant martell compressor¹, per després procedir al buidatge manual de la rasa mitjançant pic i pala², i arribar així a la profunditat desitjada per a la col.locació dels serveis. En aquest cas es va haver de parar als 60 cm. al detectar-se un cablejat d'alta tensió.

D'aquesta manera, el primer nivell documentat (UE. 101) ha estat el paviment modern del carrer, format per lloses de formigó de 43 x 30 x 8 cm., a més de la seva preparació de formigó i varilles metàl.liques (UE. 102) entrellaçades, la potencia de la qual oscil.lava entre els 25 i els 30 cm. Per sota d'aquest paviment es va documentar un nou estrat (UE. 103), format per sauló barrejat amb material constructiu, que sol ser el sediment utilitzat habitualment per al farciment de les rases realitzades per la instal.lació de serveis. Tot aquest sauló cobria el cablejat d'alta tensió que es va trobar a una fondària de 60 cm. i que va suposar el límit en profunditat a tota la rasa.

Davant la no necessarietat d'obrir més sectors dels subsòl i essent les dimensions de la rasa realitzada, suficients per a la instal.lació dels serveis

¹ Veure Annexes, fotograf. 1 i 2

² Veure Annexes, fotograf. 3

dessitjats, es va procedir a col·locar les conduccions³ i colmatar la rasa amb sauló i formigó⁴, donant per acabats els treballs als quals fa esment la present memòria el 6 de Setembre de 2004.

³ Veure Annexes, fotograf. 4 i 5

⁴ Veure Annexes, fotograf. 6, 7 i 8

7. Conclusions

El resultat de la intervenció als carrer de la Portaferrissa 25-25b i del Pi, 11-13, amb codi MHCB 108/04, constata la inexistència de restes arqueològiques rellevants a la zona afectada, podent-se parlar de resultats negatius.

L'estratigrafia que s'ha pogut documentar ha consistit en una seqüència contemporània formada per una capa de lloses que conformen el paviment del carrer, cobrint una capa de preparació de formigó. Per sota d'aquesta capa de formigó ha aparegut sauló barrejat amb argiles i material constructiu, que cobria serveis moderns (aigua, gas, electricitat). Podem dir que es tracta, doncs, d'una zona molt afectada per intervencions recents anteriors destinades a la instal·lació d'aquests serveis subterranis.

L'escassa profunditat de les rases realitzades (amb un màxim de 60cm.), ha impedit documentar les cotes inferiors, per la qual cosa no es pot descartar que hi hagi restes arqueològiques per sota d'aquestes.

8. Bibliografia

- **AAVV.-** *Actes del I congrés d'història del Pla de Barcelona, celebrat a l'Institut Municipal d'Història. El Pla de Barcelona i seva història.* 1982.
- **AAVV.-** *Història de Barcelona*, vol. 2, 3, 4, 5. Enciclopèdia Catalana. Barcelona, 1992.
- **AAVV.-** *Intervencions a Barcino (1982-1989)*”, a *Anuari d'intervencions arqueològiques a Catalunya. Època romana, Antiguitat tardana. Campanyes 1982-1989.* Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya. Barcelona, 1993.
- **AJUNTAMENT DE BARCELONA.** *Urbanisme de Barcelona.* <http://www.bcn.es/urbanisme/>
- **BLASCO, M.; MIRÓ, C.; ROVIRA, C.-** *L'avinguda de la Catedral: de l'ager de la colònia Barcino a la Vilanova dels arcs.* Servei Municipal d'Arqueologia de la Ciutat de Barcelona, 1992.
- **CIRICI, A.-** *Barcelona pam a pam.* Barcelona, 1976.
- **GARCIA I ESPUCHE, A.-** *Espai i societat a la Barcelona pre-industrial.* Barcelona, 1986.
- **GILISBARNS DE FRANCISCO, T.-** *Memòria d'intervenció arqueològica al carrer dels Arcs,* . Servei d'Arqueologia de la Generalitat de Catalunya, 2004.
- **PORTABELLA, J.-** *Diccionari nomenclator de les vies públiques de Barcelona.* Ajuntament de Barcelona, 1997.

- **PUENTE PERPINYA, J.-** *Memòria d'intervenció arqueològica al carrer de Boters, 7.* Servei d'Arqueologia de la Generalitat de Catalunya, 2004.

- **VILARDELL, A.-** *Intervenció arqueològica al carrer de la Cucurulla, 9 i al carrer dels Arcs, 5-7 de Barcelona.* Servei d'Arqueologia de la Generalitat de Catalunya, 2003.

Fitxes estratigràfiques

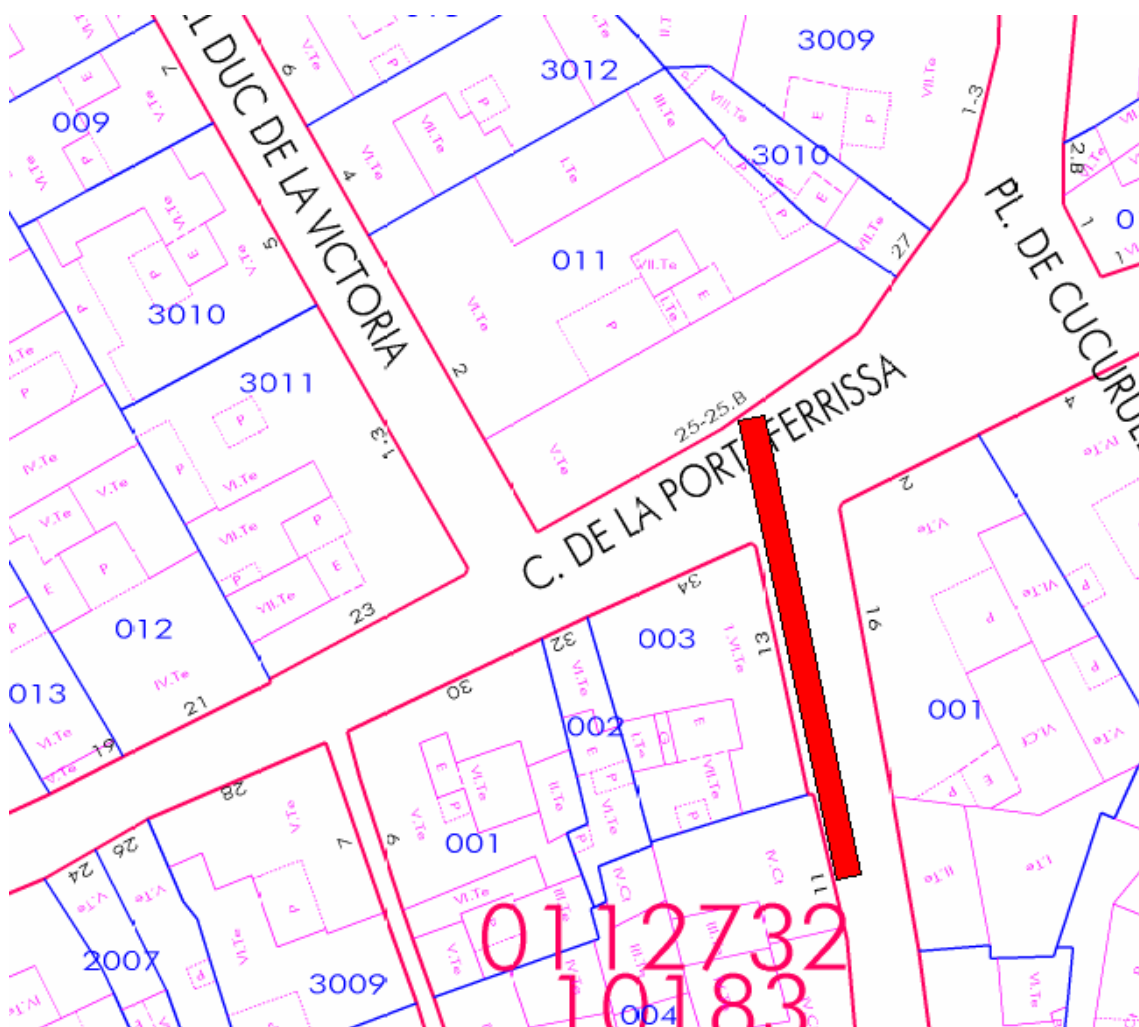
Fitxa d'unitat estratigràfica		UE : 101	
Sector: rasa 100		Fase:	Cronologia: S. XX
DEFINICIÓ :	Paviment actual del carrer.		
DESCRIPCIÓ :	Estrat superficial format per lloses de formigó.		
MATERIAL DIRECTOR :			
SEQÜÈNCIA FÍSICA :	Igual a		Equivalent a
	Rebleix a		Es reblert per
	Cobreix a	102	Es cobert per
	Talla a		Tallat per
	Es recolza a		Se li recolza
	S'entrega a		Se li entrega

Fitxa d'unitat estratigràfica		UE :102	
Sector: Rasa 100		Fase:	Cronologia: S. XX
DEFINICIÓ :	Preparació del paviment de lloses.		
DESCRIPCIÓ :	Capa de formigó amb una potència mitja de 20cm.		
MATERIAL DIRECTOR :			
SEQÜÈNCIA FÍSICA :	Igual a		Equivalent a
	Rebleix a		Es reblert per
	Cobreix a	103	Es cobert per
	Talla a		Tallat per
	Es recolza a		Se li recolza
	S'entrega a		Se li entrega

Fitxa d'unitat estratigràfica		UE :103	
Sector: Rasa 100		Fase:	Cronologia: S. XX
DEFINICIÓ :	Farciment de les rases per la instal.lació de serveis moderns.		
DESCRIPCIÓ :	Estrat format per sauló, argil.la i material constructiu contemporani, amb una potencia mínima d'uns 20cm.		
MATERIAL DIRECTOR :			
SEQUÈNCIA FÍSICA :	Igual a	Equivalent a	
	Rebleix a	Es reblert per	
	Cobreix a	Es cobert per	102
	Talla a	Tallat per	
	Es recolza a	Se li recolza	
	S'entrega a	Se li entrega	

ANNEXES

- **Repertori Estratigràfic**
- **Planimetria**
- **Documentació fotogràfica**

Plànol d'ubicació de la rasa

Documentació fotogràfica

Fotografia núm. 1: Rasa 100 un cop oberta

Fotografia núm. 2: Disposició dels tubs a la rasa